

process in Ukraine are taken into account. It is noted about the experience of the countries of established democracy and so-called «young democracies» in forming the modern citizen of a democratic state through the process of civic education. It is determined that the characteristic features (skills, abilities, propensities) are inherent in the ideal citizen of a democratic state, which form the citizenship education.

Keywords: civic education, democratic state, democracy, citizen, ideal citizen, specificity of civic education in Ukraine.

* * *

УДК 324:329(474)

Манайло–Приходько Р. Ю.,
викладач кафедри міжнародної політики,
Ужгородський національний університет
(Україна, Ужгород), pruhodkorenata@gmail.com

Вплив «УСТАНОВЧИХ» ВИБОРІВ НА ЕВОЛЮЦІЮ ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Досліджується вплив «установчих» виборів 1990–1994 рр. на суспільно-політичні процеси в Україні та розвиток партійної системи. «Установчі» вибори в Україні можна вважати вибори ВР України 1990 р., 1994 рр. та президентські вибори 1991 та 1994 рр.

Характеризуються результати «установчих» виборів та робиться висновок про їх амбівалентний вплив на суспільно-політичний розвиток України. З одного боку, вони виконали покладені на них функції в умовах пактового демократичного переходу: обумовили інституційний дизайн суспільно-політичного розвитку, встановили регіональний формат електоральної конкуренції у контексті розмежування «Захід–Схід». А з іншого, вони посприяли оформленню гібридного політичного режиму. Головна причина його утворення полягає в тому, що партійна номенклатура переходила у національно-демократичних сил у 1990–1994 рр. ініціативу формування нових інститутів влади. Це стало можливим за рахунок запровадження мажоритарної виборчої системи та поста Президента України, які і дозволили їй трансформуватись у нові владні структури.

Ключові слова: Україна, «установчі» вибори, мажоритарна виборча система абсолютної більшості, парламентські вибори, президентські вибори, націонал-демократичні партії, гібридний політичний режим.

Вибори викликають постійний дослідницький інтерес вітчизняних науковців, котрий обумовлений їх роллю у політичних процесах, які відбуваються в сучасному українському суспільстві. Вибори – основа демократичного суспільства, головна форма політичної участі населення. Зокрема, вибори забезпечують легальність і легітимність влади, конкуренцію в боротьбі за владу, ротацію національної і регіональної еліти, визначають конфігурацію партійної системи.

Об'єктом дослідження є парламентські та президентські вибори 1990–1994 рр. Цей цикл виборів вітчизняні дослідники називають «установчими» виборами. Предмет дослідження – вплив «установчих» виборів на конфігурацію партійної системи України.

Мета дослідження – охарактеризувати конфігурацію партійної системи України за результатами «установчих» виборів 1990–1994 рр. Досягнення мети дослідження реалізується через вирішення таких основних завдань: а) охарактеризувати сутність «установчих» виборів та їх вплив на суспільно-політичний розвиток України; б) визначити та дослідити конфігурацію партійної системи України за результатами «установчих» виборів.

Вивчення виборчих процесів і партійних систем є одними з важливих напрямків дослідження вітчизняної політичної науки. Вказана проблематика аналізувалась у працях М. Кармазіної, А. Ключковича, А. Круглашова, Ю. Остапця, А. Романюка, Н. Ротар, та інших. Вітчизняні науковці у своїх дослідженнях головну увагу приділяють електоральним процесам починаючи з

парламентських виборів 1998 р. Парламентські та президентські вибори 1990–1994 рр. розглядаються вченими, як правило, у контексті загальнополітичного процесу. Відтак у даному аспекті залишаються актуальними такі напрямки дослідження електоральних процесів: а) вивчення «установчого характеру» виборів 1990–1994 рр.; б) дослідження специфіки проведення виборів на регіональному рівні; в) характеристика основних політичних акторів, їх впливовості у контексті парламентських і президентських виборів та інші.

Теоретики демократизації вважають «установчі вибори» головною умовою переходу до демократії. «Установчі вибори» – це перший цикл вільних виборів після відмови від авторитарного режиму. Концепція установчих виборів була розроблена в контексті ідеалтипової моделі демократизації внаслідок «пакту» головних політичних акторів.

У процесі демократичних переходів, в тому числі і в посткомуністичних країнах Східної Європи, «установчі вибори» відіграють трояку роль: 1) інституційну – встановлюють систему політичних інститутів, в рамках яких розвивається електоральна конкуренція; 2) біхевіоральну – формують «меню» переваг і патерни поведінки виборців, тим самим визначаючи і контури нової партійної системи; 3) трансформаційну – створюють основу легітимації нових політичних режимів і суттєво обмежують можливості повернення до старих, або переходу до нових недемократичних форм правління [5, с. 46].

«Установчими» виборами в Україні можна вважати вибори ВР України 1990, 1994 рр. та президентські вибори 1991, 1994 рр. «Установчі» вибори в Україні відбулися в умовах пактового переходу і їх результатом став прихід до влади оновленої комуністичної еліти внаслідок введення поста президента, який обирався на всенародних виборах і запровадження мажоритарної системи виборів до ВР України.

В умовах перших відносно вільних виборів до Верховної Ради УРСР у березні 1990 р. чітко простежувались дві лінії протистояння – між демократичним містом і консервативним (колгоспним) селом та між національно свідомим Заходом і русифікованим Сходом України. Відображалось таке протистояння у боротьбі комуністів і представників Демократичного блоку. Утворення Демократичного блоку в листопаді 1989 р. і прийняття ним виборчого маніфесту мало важливе значення для консолідації опозиції у виборчій кампанії [4, с. 74].

За умов мажоритарної системи абсолютної більшості результатом такого протистояння було утворення за результатами виборів у Верховній Раді України комуністичної більшості («Група 239», офіційна назва – «За суверенну Радянську Україну») та опозиційної меншості – «Народної ради». До складу «Народної ради» увійшло 125 народних депутатів, які репрезентували регіональні групи 21 області та м. Києва. Основу об'єднання складали депутати західного регіону [2, с. 147].

В документі ЦК КПУ «Про підсумки виборів народних депутатів Української РСР та місцевих Рад республіки» від 30 березня 1990 р. сказано, що станом на 19 березня 1990 р. обрано 443 народних депутати УРСР (з 450) і 284 647 народних депутатів місцевих

рад (з 307 267). Членів КПРС у Верховній Раді – 85%, у місцевих радах – 51,8% [9, с. 204].

Демократичний блок зумів вибороти біля 25% голосів виборців в Україні, що зробило його досить помітним в політичному житті. Значну перемогу демократичні сили одержали у Львівській області (24 мандати із 24), Івано–Франківській (11 із 12), Тернопільській (8 із 10), Волинській (6 із 9), Рівненській (3 із 10), Закарпатській (3 із 11). А також в містах: Києві (17 із 22), Харкові (10 із 14), Донецьку (6 із 9), Вінниці (2 із 3), Сумах (1 із 2), Кіровограді (2 із 2), Дніпропетровську (1 із 10).

Домінували представники опозиційних сил в обласних радах трьох галицьких областей. Таким чином, дві третини Львівської обласної ради складали представники Української Гельсінської спілки, Народного Руху України та інших національно–демократичних сил. В Івано–Франківській області опозиція до КПУ в обласній раді становила 78,7%, у міській – 86%. У Тернопільській області – майже половина в обласній і 60% – у міській раді [13, с. 109].

Перемога демократичних сил на виборах не тільки вплинула на політичну ситуацію, але і якісно змінила систему владних відносин у регіоні. У результаті приходу до органів державної влади нових народних обранців компартія в галицьких областях опинилася в опозиції.

Перші сесії демократично обраних рад визначили пріоритетні напрями подальшого розвитку суспільно–політичного життя: поглиблення демократизації й забезпечення умов для становлення багатопартійності, департизацію – виведення за межі промислових підприємств, організацій і установ партійних і комсомольських осередків, деідеологізацію освіти, упровадження національних традицій у систему навчання й виховання. Нові політичні умови сприяли піднесенню могутнього національно–культурного руху, який опирався на традиції суспільного життя та суспільної свідомості галичан часів визвольних змагань 1918–1920–х рр. і 1940–1950–х рр. (пам'ять про січове стрілецтво, націоналістичне підпілля, боротьбу ОУН та УПА), традиції дорадянської діяльності громадських і культурницьких організацій. Не випадково більшість новостворених інституцій мали виразно традиціоналістський характер, посилалися на реальних, а інколи й на уявних попередників, символізуючи цим повернення до тих елементів європейського громадянського суспільства, що були в Галичині в першій половині ХХ ст. [8, с. 43].

Окреслений випадок, на думку А. Романюка, характеризувався не лише відмінною світоглядною орієнтацією депутатів, але означав якісну відмінність політичних акторів на національному та регіональному рівнях, коли національний рівень був представлений партноменклатурою і обстоював лінію на збереження РСРС, а окреслений регіональний рівень виступав за творення незалежної України. Це яскраво виявилось у феномені Галицької Асамблеї – спільних сесій Львівської, Тернопільської та Івано–Франківської обласних рад (всього відбулося дві спільні сесії). На першій сесії 16 лютого 1991 р. була прийнята ухвала «Про єдність українських земель». На другій асамблеї 5 вересня 1991 р. Були створені робочі групи з питань розробки законопроектів про органи виконавчої влади та місцевого самоврядування на рівні області. Відповідно

передбачалось напрацювати правові засади для конструкції унітарної держави із сильними регіонами [14, с. 40–43].

Незважаючи на перемогу на виборах правлячої комуністичної партії у всеукраїнському масштабі, значення їх для майбутнього поступу української державності було вагомим. По–перше, вони показали високий потенціал демократичного розвитку України, оскільки засвідчили можливість і перспективу змін у політичній системі республіки мирними демократичними методами. По–друге, значна частина партійної номенклатури зазнала на виборах поразки. Зокрема, членами місцевих рад так і не стала частина перших секретарів міськомів і райкомів. По–третє, якщо у складі депутатського корпусу Верховної Ради комуністи мали чисельну перевагу, то на місцевому рівні ця перевага була непереконливою: члени КПРС становили лише 51,8% складу народних депутатів місцевих Рад. По–четверте, націонал–демократичним силам на місцевому рівні, особливо в галицьких областях, вдалося завоювати міцні позиції (більшість) в радах. По–п'яте, вибори кардинально змінили внутріполітичну ситуацію, оскільки до влади прийшли нові лідери, а склад Верховної Ради змінився на 90%. По–шосте, представники демократичних сил стали народними депутатами, що значно підсилило опозицію. По–сьоме, незважаючи на низку недоліків виборчого закону, який обумовлював вибори, вони тим не менш стали конкурентними.

Перші президентські вибори відбулися 1 грудня 1991 р. У виборах брали участь шість кандидатів: Л. Кравчук, В. Чорновіл, Л. Лук'яненко, В. Гриньов, І. Юхновський, Л. Табурянський. Основними конкурентами були представник влади – глава парламенту (а до цього – секретар ЦК КПУ) – Л. Кравчук і представник Демократичного блоку – дисидент В. Чорновіл.

Таким чином, представники націонал–демократичного табору вже на перших президентських виборах конкурували між собою, що свідчить про відсутність єдності у їхніх лавах.

Перемога Л. Кравчука над лідером опозиції В. Чорноволом під час президентських виборів пояснюється, зокрема, консервативною орієнтацією українських виборців, які не були готові до радикальних змін.

Незважаючи на своє номенклатурне минуле, Л. Кравчук сприймався громадянами, з одного боку, як прихильник незалежності України, а з іншого – як носій радянських схем політичного мислення, що на той час для переважної більшості громадян означало певну стабільність.

Результати виборів подано у Таблиці 1 [1].

Результати виборів у регіональному вимірі вказують на те, що Л. Кравчук переміг у більшості областей України. Найбільшу кількість голосів виборців він здобув на сході України (Донецька обл. – 71,47%, Запорізька обл. – 74,73%, Луганська обл. – 76,26%, Миколаївська обл. – 72,33%, Одеська обл. – 70,69%). В. Чорновіл переміг на Західній Україні (Івано–Франківська обл. – 67,1%, Львівська обл. – 75,86%, Тернопільська обл. – 57,45%), здобув значну кількість голосів на Правобережжі, але загалом вибори програв. Найменшу кількість голосів він отримав на сході України (Донецька обл. – 9,59%, Луганська обл. – 9,94%, АР Крим – 8,03%, Одеська обл. – 12,83%) [11].

Таблиця 1

**Результати президентських виборів
1 грудня 1991 р.**

Результати	К-ть здобутих голосів	Результат у відсотках, %	Партійність
Кравчук Леонід	19 643481	61,59%	Самовисування
Чорновіл В'ячеслав	7 420 727	23,27%	Народний Рух України
Лук'яненко Левко	1 432556	4,49%	Республіканська партія України
Гриньов Володимир	1,329,758	4,17%	Самовисування
Юхновський Ігор	554719	1,74%	Самовисування
Табурянський Леопольд	182713	0,57%	Народна партія

На думку Н. Ротар, це були перші вибори в нашій державі, які заклали основи електоральної моделі політичної участі громадян. По-перше, яскраво проявилася тенденція до моделювання регіональної специфіки електорального вибору; по-друге, результати голосування окреслили тенденцію, відповідно до якої громадяни України схильні голосувати не за кандидата, а проти кандидатів; по-третє, вибори 1991 р. засвідчили низьку вагу передвиборчих програм кандидатів у формуванні електорального вибору [15, с. 120].

Отже, як і вибори до ВР УРСР (березень 1990 р.), так і президентські вибори 1991 р. окреслили різницю в уподобаннях виборців Заходу і Сходу України. У західному регіоні перемогу отримав В. Чорновіл, а Л. Кравчук переміг у східних регіонах. Перемогу здобув представник партійної номенклатури, таким чином гарантувавши їй трансформацію у нові владні структури зі збереженням повноти влади.

Наступні установчі парламентські (березень–квітень 1994 р.) і президентські (червень–липень 1994 р.) вибори були позачерговими. Їх позачерговість обумовлена політичною кризою і домовленістю між ВР України і Президентом України щодо їх проведення.

Вибори до Українського парламенту проводилися за новим виборчим законом, який встановлював мажоритарну систему абсолютної більшості. Відповідно до закону обраним вважався той кандидат, «який одержав на виборах більше половини голосів виборців, які взяли участь у голосуванні, але не менше як 25% від числа виборців, внесених до списку виборців даного округу». Другий тур виборів також відбувався за системою абсолютної більшості» [6]. В законі було практично проігноровано нормативне забезпечення участі політичних партій у виборах. Тому і не дивно, що до прийняття закону про вибори на пропорційній основі в Україні було зареєстровано лише 52 політичні партії. Цим законом про вибори парт номенклатура забезпечувала собі на них перемогу.

Чисельність партій на момент виборів сягала 26, і жодна з них не мала загальноукраїнського масштабу – їх вплив обмежувався або певними соціальними групами, або регіонами. Найчисельнішою виявилася відновлена у 1993 р. Комуністична партія України (80 тис. членів). «Лівий» спектр на виборах представляла також Соціалістична партія України (30 тис.) і Селянська

партія України, що репрезентувала переважно інтереси директорів радгоспів і колгоспів. У січні 1994 р. вони об'єдналися у загальну передвиборну платформу. Ліві сили мали підтримку виборців на сході і півдні України та частково у центральних регіонах. Їх головними суперниками були націонал-демократи – Народний Рух України, що переживав черговий розкол, через розбрат у керівництві (8 тис. членів), Республіканська партія України (10 тис. членів), Демократична партія України та Конгрес українських націоналістів мали вплив переважно в західних регіонах України, Києві та низці центральних областей [7, с. 170].

Третю групу партій представляли партії демократичного (центристського) напрямку на кшталт Партії демократичного відродження України, Ліберальної партії України, Партії праці, які репрезентували інтереси регіональних «бізнес-груп».

Всі партії без виключення мали слабкий вплив на політичні процеси і були неспроможні повною мірою реалізувати суспільні інтереси через інститути і механізми влади. Для цього були об'єктивні чинники: відсутність у більшості із партійних керівників досвіду політичної діяльності; брак детально розроблених програм державного будівництва; руйнівний характер їхньої діяльності.

Нині, як вважає Ю. Остапеч, впевнено можна сказати, що парламентські вибори 1994 р. були найбільш демократичними виборами в нашій державі. Основною цього твердження є те, що, по-перше, в ході виборчого процесу не було відчутного тиску адмінресурсу, який у виборчих кампаніях почав використовуватись пізніше. По-друге, електоральний простір був чітко структурований на лівих, правих, центристів та незалежних (безпартійних) кандидатів і виборцю нескладно було робити свій вибір. По-третє, порівняно невеликими були фінансові затрати на організацію і проведення виборчої кампанії. По-четверте, підприємці (пізніше олігархи) не брали активної участі у виборчому процесі. У цей період відбувається накопичення капіталу, перерозподіл ринку, а тому участь в електоральному процесі була для них другорядною. По-п'яте, у виборах не брали участі PR-технологи [12, с. 172].

Результати виборів до ВР України у розрізі партійності депутатів подано в Таблиці 2 [10].

Таблиця 2

**Партійний склад
Верховної Ради України II скликання (1994 р.)**

Назва партії	К-ть мандатів
Комуністична партія України	96
Народний Рух України	21
Селянська партія України	16
Соціалістична партія України	14
Українська республіканська партія	11
Конгрес українських націоналістів	5
Партія праці	5
Конгрес українських націоналістів	5
Партія демократичного відродження України	3
Соціал-демократична партія України	2
Демократична партія України	2
Громадянський конгрес України	2
Українська консервативна республіканська партія України	2
Християнсько-демократична партія України	1
Українська національна асамблея	1
Партія економічного відродження Криму	1
Партійні депутати	182
Позапартійні депутати	233
Всього	415

Таблиця 3

Результати виборів до ВР України 1994 р. в Західному регіоні України

	УРП	УКРП	НРУ	КУН	УНА	ХДПУ	СДПУ	ПДВУ	ДПУ	СелПУ	Б/П
Львівська (22)	1	1	5	3				2			10
Тернопільська (10)	3	1	2	1	1						2
Івано-Франківськ (11)	1			1							9
Волинська (8)	1									1	6
Рівненська (10)	2		4								4
Чернівецька (8)			1				1		1		5
Закарпатська (10)						1					9
Всього	8	2	12	5	1	1	1	2	1	1	45

Таблиця 4

Результати парламентських виборів 1994 р. в Східному регіоні України

	КПУ	Б/П	ПП	СелПУ	ПДВУ	СПУ	ГКУ
Дніпропетровська (32)	1	24	3	2	1	1	
Донецька (48)	23	19	1	1		3	1
Запорізька (18)	8	7		1	1	1	
Луганська (24)	15	8				1	
Харківська (24)	6	15				2	1
Всього	53	73	4	4	2	7	2

Таблиця 5

Результати парламентських виборів 1994 р. в Південному регіоні України

	Б/П	КПУ	СелПУ	СДПУ	СПУ	ПЕВК
Одеська (23)	14	6	2	1		
Миколаївська (11)	5	5	1			
Херсонська (9)	2	5	1		1	
АРК (18)	11	6				1
Севастополь (4)	1	3				
Всього	33	25	4	1	1	1

Таблиця 6

Результати парламентських виборів 1994 р. в Центальному регіоні України

	Б/П	СПУ	КПУ	СелПУ	УРП	НРУ	ДПУ	ПП
Київ (11)	6				1	4		
Київська (17)	11	1		1	1	3		
Вінницька (16)	16							
Кіровоградська (12)	6		4			1	1	
Полтавська (15)	12		2	1				
Хмельницька (12)	7	2	1	1	1			
Черкаська (12)	7		2	3				
Житомирська (11)	8		2	1				
Сумська (11)	3	3	4			1		
Чернігівська (10)	6		3					1
Всього	82	6	18	7	3	9	1	1

Під час цієї виборчої кампанії також простежується західно-східний вектор відмінностей електоральних уподобань громадян. Хоча внаслідок того, що на парламентських виборах переможць не один, а декілька, ці відмінності мають менш виразний характер, ніж на президентських виборах.

Регіональний вимір електоральних уподобань чимось нагадував вибори до ВР України 1990 р. Знову на заході

України перемогу отримали кандидати від політичних партій націонал-демократичного спрямування. При чому жоден представник КПУ не був обраний від цього регіону до парламенту. Результати виборчих уподобань західного регіону подано в Таблиці 3 [10].

На сході України голосування мешканців було абсолютно іншим. Найбільшу кількість голосів виборців

отримали КПУ, СПУ, ПП, ПДВУ. Показовою в порівнянні з Західною Україною є кількість виборчих округів. Якщо на заході – 69, то на сході – 148. Саме густонаселеність, урбаністичність сходу України і є вагомим чинником у виборчих процесах.

Як для Сходу так і для Заходу, Півдня і Центру характерною була наявність великої кількості безпартійних кандидатів, які отримали депутатські мандати. Результати виборчих уподобань мешканців Східного регіону подано в Таблиці 4 [10].

Голосування на півдні України було дещо схожим на волевиявлення на сході. Результати парламентських виборів на півдні України подані в Таблиці 5 [10].

Центральні області України в основному віддали свої голоси за кандидатів від КПУ та Сел.ПУ. Результати парламентських виборів в центральній Україні подані в Таблиці 6 [10].

Президентські вибори 1994 р. завершили цикл «установчих» виборів в Україні. Перемогу на виборах здобув Л. Кучма, отримавши 51,15% голосів виборців, натомість як його суперник Л. Кравчук – 46,06%. За результатами другого туру виборів відбувся чіткий електоральний поділ України на Захід і Схід. На Заході в кожній з дванадцяти областей, включно з Києвом, більшість голосів у другому турі виборів здобув Л. Кравчук, а на Сході в кожній з інших дванадцяти суміжних областей і в Криму – Л. Кучма.

С. Гантінгтон у своїй книзі «Зіткнення цивілізацій» електоральну карту результатів II туру президентських виборів в Україні використав як ілюстрацію її розколу між двома цивілізаціями – Східною і Західною. Він назвав Україну розколотою країною з двома різними культурами в якій лінія розлому проходить по її центру декілька століть підряд [16, с. 255].

Регіональний розподіл голосів виборців подано в таблиці 7 [10]. Для прикладу були взяті області, які репрезентують відповідні регіони України.

Таблиця 7

Результати голосування у II турі президентських виборів 10 липня 1994 р. у розрізі регіонів

Регіон	Л. Кучма (%)	Л. Кравчук (%)
Захід		
Івано-Франківська	3,1	89,0
Львівська	3,6	90,6
Тернопільська	10,6	83,0
Центр		
Київська	18,8	41,9
Вінницька	20,0	49,3
Черкаська	18,3	39,7
Південь		
Одеська	42,7	23,5
Херсонська	36,5	26,5
АРК	69,3	20,5
Схід		
Харківська	34,9	24,9
Донецька	54,5	9,9
Луганська	54,8	16,4

Л. Кучма виграв вибори завдяки ставці на етнолінгвістичні та геополітичні месиджі у своїй

передвиборчій програмі. Зокрема, він обіцяв надати російській мові статус державної, а також говорив про потребу зміцнення зв'язків з Росією. Л. Кравчук в свою чергу акцентував увагу на ідеї зміцнення української державності, національно-культурному відродженні.

Як стверджує В. Хмелько, у 1994 р. регіональний розподіл голосів між двома кандидатами в Президенти виявився найтісніше пов'язаним із розподілом виборців на прихильників і неприхильників близьких відносин з Росією. Відтак розподіл голосів між ними в регіонах найбільше залежав від частки україномовних і російськомовних виборців [17].

Отже, охарактеризувавши результати «установчих» виборів, можна зробити висновок, що їх вплив на політичні процеси в Україні мав амбівалентний характер. З одного боку «установчі» вибори успішно виконали покладені на них функції в у мовях демократичного пактового переходу. По-перше, вони встановили інституційний дизайн, який окреслив особливості електоральної конкуренції (мажоритарна виборча система абсолютної більшості) та еволюції партійної системи. Конфігурація партійної системи за результатами виборів мала наступний вигляд: ліві партії (Комуністична партія України, Соціалістична партія України, Селянська партія України), центристські партії (Демократична партія України, Соціал-демократична партія України, Партія демократичного відродження України, Партія праці), націонал-демократичні партії (Народний Рух України, Республіканська партія України, Конгрес українських націоналістів). По-друге, виокремили моделі електоральної поведінки населення України, показавши її регіональний характер. Регіональні особливості електоральної конкуренції полягали в тому, що західні регіони і частково центральні голосували за націонал-демократичні і центристські партії, а східні і частково центральні за ліві і центристські партії. По-третє, стали основою легітимації майбутнього політичного режиму.

З іншого боку, установчі вибори не забезпечили ротацію партійної номенклатури. За цих умов нові інститути, зокрема політичні партії та вибори, не могли відіграти критичну роль у зміні конструкції влади, а були просто інтегровані у дещо змінену систему відносин власності та влади. Відповідно в економічному та політичному житті визначальну роль відіграють не формальні, а неформальні інститути і практики. Результатом цього стало оформлення гібридного політичного режиму, який успішно функціонує в Україні і до нинішнього часу. Головна причина його утворення полягає в тому, що партійна номенклатура перехопила у національно-демократичних сил у 1990–1994 рр. ініціативу формування нових інститутів влади. Це стало можливим за рахунок запровадження мажоритарної виборчої системи та поста Президента України, які і дозволили їй трансформуватись у нові владні структури.

Список використаних джерел

1. Вибори Президента України 1991 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Вибори_Президента_України_1991
2. Бойко О. Україна у 1985–1991 рр.: основні тенденції суспільно-політичного розвитку / О. Бойко. – К.: ППЕНД, 2002. – 306 с.
3. Вибори в Україні 1994 р. – К.: Парламентське видавництво, 1995. – 267 с.

4. Гарань О. Убити дракона: з історії Руху та нових партій України / О. Гарань. – К.: Либідь, 1993. – 200 с.
5. Гельман В. «Учредительные выборы» в контексте российской трансформации / В. Гельман // Общественные науки и современность. – 1996. – №6. – С.46–64.
6. Закон України «Про вибори народних депутатів України» (18 листопада 1993 р.). – Ужгород, 1993. – 42 с.
7. Касьянов Г. Політичний досвід самостійної України / Г. Касьянов // Державотворчий процес в Україні (1991–2006). – К.: Наукова думка, 2007. – С.160–237.
8. Кобута С. Демократичні вибори в Україні 1990 року: особливості проведення та наслідки / С. Кобута, Л. Кобута // Вісник Прикарпатського університету. – Серія: Історія. – 2008. – Вип.17. – С.35–45.
9. Литвин В. Політична арена України: діючі особи та виконавці / В. Литвин. – Київ: Абрис, 1994. – 494 с.
10. Народні депутати України 2-го скликання // Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radan_gs09/d_index_arh?skl
11. Офіційний сайт Центральної Вибірчої Комісії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua>
12. Остапеч Ю. Електоральні процеси на Закарпатті у контексті загальнонаціональних виборів: Монографія / Ю. Остапеч. – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2016. – 412 с.
13. Рісич Й. Вибори: від формалізму до демократизму (досвід України в 70–90-ті роки ХХ століття) / Й. Рісич, В. Литовченко // Вісник Тернопільського технологічного університету. – 1996. – №1. – С.101–111.
14. Романюк А. Формування регіонального формату політичного процесу: на прикладі Львівської, Івано–Франківської та Тернопільської областей / А. Романюк // Актуальні проблеми політичної науки. – Ужгород, 2018. – Вип.4. – С.37–52.
15. Ротар Н. Політична участь громадян України у системних трансформаціях перехідного періоду. Монографія / Н. Ротар. – Чернівці: Рута, 2007. – 472 с.
16. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон. – М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 603 с.
17. Хмелько В. Через що політикам вдається розколювати Україну [Електронний ресурс] / В. Хмелько // Дзеркало тижня. – 2006. – №24 (603). – 24–30 червня. – Режим доступу: <http://dt.ua/articles/47092>

References

1. Vybery Prezydenta Ukrainy 1991 [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: https://uk.wikipedia.org/wiki/Vybery_Prezydenta_Ukrainy_1991
2. Bojko O. Ukrainy na u 1985–1991 rr.: osnovni tendencii' suspil'no-politychnogo rozvytku / O. Bojko. – K.: IPIEND, 2002. – 306 s.
3. Vybery v Ukraini 1994 r. – K.: Parlaments'ke vydavnytvo, 1995. – 267 s.
4. Garan' O. Ubyty drakona: z istorii' Ruhu ta novyh partij Ukrainy / O. Garan'. – K.: Lybid', 1993. – 200 s.
5. Gel'man V. «Uchreditel'nye vybery» v kontekste rossijskoj transformacii / V. Gel'man // Obshhestvennye nauki i sovremennost'. – 1996. – №6. – S.46–64.
6. Zakon Ukrainy «Pro vybery narodnyh deputativ Ukrainy» (18 lystopada 1993 r.). – Uzhgorod, 1993. – 42 s.
7. Kas'janov G. Politychnyj dosvid samostijnoi' Ukrainy / G. Kas'janov // Derzhavotvorchij proces v Ukraini (1991–2006). – K.: Naukova dumka, 2007. – S.160–237.
8. Kobuta S. Demokratychni vybery v Ukraini 1990 roku: osoblyvosti provedennja ta naslidky / S. Kobuta, L. Kobuta // Visnyk Prykarpats'kogo universytetu. – Serija: Istorija. – 2008. – Vyp.17. – S.35–45.
9. Lytvyn V. Politychna arena Ukrainy: dijovi osoby ta vykonavci / V. Lytvyn. – Kyi'v: Abrys, 1994. – 494 s.
10. Narodni deputaty Ukrainy 2-go sklykannja // Oficijnyj portal Verhovnoi' Rady Ukrainy [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radan_gs09/d_index_arh?skl
11. Oficijnyj sajт Central'noi' Vyborchoi' Komisii' [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.cvk.gov.ua>
12. Ostapec' Ju. Elektoral'ni procesy na Zakarpatti u konteksti zagal'nonacional'nyh vyboriv: Monografija / Ju. Ostapec'. – Uzhgorod: Poligrafcentr «Lira», 2016. – 412 s.

13. Risich J. Vybery: vid formalizmu do demokratyzmu (dosvid Ukrainy v 70–90-ti roky XX stolittja) / J. Risich, V. Lytovchenko // Visnyk Ternopil's'kogo tehnologichnogo universytetu. – 1996. – №1. – S.101–111.

14. Romanjuk A. Formuvannja regional'nogo formatu politychnogo procesu: na prykladi L'vivs'koi', Ivano–Frankivs'koi' ta Ternopil's'koi' oblastej / A. Romanjuk // Aktual'ni problemy politychnoi' nauky. – Uzhgorod, 2018. – Vyp.4. – S.37–52.

15. Rotar N. Politychna uchast' gromadjan Ukrainy u systemnyh transformacijah perehidnogo periodu. Monografija / N. Rotar. – Chernivci: Ruta, 2007. – 472 s.

16. Hantington S. Stolkновение civilizacij / S. Hantington. – М.: ООО «Izdatel'stvo AST», 2003. – 603 s.

17. Hmel'ko V. Cherez shho politykam vdajet'sja rozkoljuvaty Ukrainu [Elektronnyj resurs] / V. Hmel'ko // Dzerkalo tyzhnja. – 2006. – №24 (603). – 24–30 chervnja. – Rezhym dostupu: <http://dt.ua/articles/47092>

Manailo–Prykhod'ko R. Yu., lecturer at the Department of International Relations, Uzhhorod National University (Ukraine, Uzhhorod), pruhodkorenata@gmail.com

Influence of «Constituent» Elections on the Evolution of the Party System of Ukraine

The article examines the influence of the «constituent» elections of 1990–1994 on the socio-political processes in Ukraine and the development of the party system. «Constituent» elections in Ukraine can be considered elections of the Verkhovna Rada of Ukraine in 1990, 1994 and presidential elections in 1991 and 1994.

The results of «constituent» elections are characterized and a conclusion about their ambivalent influence on the socio-political development of Ukraine is drawn. On the one hand, they have fulfilled the functions assigned to them in a democratic pact transition: they stipulated the institutional design of socio-political development, established a regional format for electoral competition in the context of the «West–East» delimitation. On the other hand, they contributed to the formation of a hybrid political regime. The main reason for its formation is that the party nomenclature intercepted the initiative of the national democratic forces to form new institutions of power in 1990–1994. This became possible due to the introduction of the majority electoral system and the post of the President of Ukraine, that allowed it to be transformed into new power structures.

Keywords: Ukraine, «constituent» elections, the majority electoral system of the absolute majority, parliamentary elections, presidential elections, national-democratic parties, hybrid political regime.

* * *

УДК 323.272(477)«2013/2014»

Сич О. М.,

кандидат історичних наук, доцент, професор кафедри публічного управління та адміністрування Івано–Франківського національного технічного університету нафти і газу, голова Івано–Франківської обласної ради (Україна, Івано–Франківськ), sycho@ukr.net

РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ: КОНТЕКСТ ПЕРМАНЕНТНОГО РЕВОЛЮЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ ТА ПЕРІОДИЗАЦІЯ

Автор порушує актуальні проблеми контекстуального зв'язку Революції гідності 2013–2014 рр. з попередніми революційними процесами періоду Незалежності та її періодизації. В рамках концепції перманентної національної революції пов'язує її з Революцією на граніті 1990 р. та Помаранчевою революцією 2004 р. На основі застосування критерію радикалізації настроїв учасників Революції гідності у залежності від підвищення рівня ескалації насильства з боку чинного політичного режиму та шляхом аналізу хронології революційного процесу здійснює його поділ на п'ять періодів: I. аполітичний «Свромайдан»; II. ненасильницький політичний протест; III. ескалація силового протистояння; IV. затишення в силовому протистоянні; V. масові розстріли учасників протестів і перемога Революції гідності.

Ключові слова: перманентна національна революція, періодизація, Євромайдан, Революція гідності, політичний протест, ескалація насильства.

Від резонансних суспільно–політичних подій в Україні осені 2013–го – весни 2014–го, що отримали назву Революції гідності, минає п'ять років. Очевидно,